

VSNU-ICL Actieplan Primair Onderwijs 2020-2022

Inleiding

Nederland kampt met een snel oplopend lerarentekort. In het voortgezet onderwijs (VO) en zeker in het primair onderwijs (PO) is het steeds moeilijker om voldoende goed opgeleide leraren te vinden. Scholen worstelen met de gevolgen daarvan. Universiteiten kennen al langer lerarenopleidingen gericht op het voortgezet onderwijs. Circa tien jaar geleden zijn daar opleidingen voor leraar basisonderwijs bijgekomen die samen met de hogescholen worden aangeboden en een paar jaar geleden de volledig universitaire route Pedagogische Wetenschappen in Primair Onderwijs (PWPO). De universiteiten hebben de ambitie om meer academische leraren op te leiden voor het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. In dit actieplan werken de universiteiten deze ambitie voor het primair onderwijs verder uit voor de periode tot en met 2022.

Huidig landschap van academische opleidingsroutes voor het primair onderwijs

Universitaire pabo's

De Universiteit Utrecht startte in 2008 samen met de Hogeschool Utrecht als eerste de Academische Lerarenopleiding voor Primair Onderwijs (ALPO): een vierjarig programma waarin de hbo-pabo en de universitaire bachelor Onderwijswetenschappen worden gecombineerd. Bij succesvolle afronding van de pabo en de universitaire bachelor ontvangen studenten van beide opleidingen een diploma (bi-diplomerings).

Sinds 2008 zijn ook andere universiteiten gaan samenwerken met hogescholen, waardoor er op dit moment zes universitaire pabo's (UniPa's) in Nederland zijn, met een landelijk uitstroomprofiel. De hbo-pabo wordt daarbij gecombineerd met een universitaire bachelor in de Pedagogische Wetenschappen of in de Onderwijswetenschappen. In 2017 is er een nieuwe universitaire route ontwikkeld: de bachelor Pedagogische Wetenschappen van Primair Onderwijs (PWPO) van de Radboud Universiteit Nijmegen. PWPO is een volledig universitaire opleiding waarin studenten in drie jaar tijd een bachelordiploma met lesbevoegdheid kunnen behalen.

De afgelopen jaren zijn er ook andere samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en universiteiten ontstaan, met name gericht op pabo-studenten die in opleiding zijn tot leraar. Zo is op verschillende plekken de universitaire pre-master Onderwijswetenschappen of Pedagogiek 'ingedaald' in de vierjarige hbo-pabo. Hierdoor wordt de doorstroom naar de bijbehorende wo-master voor deze groep studenten sterk verbeterd.

Universiteit	Samenwerkende hogeschool	Omschrijving opleiding
Universiteit van Amsterdam	Hogeschool van Amsterdam	combinatie van Pabo en bachelor Pedagogische Wetenschappen
Vrije Universiteit Amsterdam	Hogeschool iPabo Amsterdam Hogeschool Windesheim Zwolle Hogeschool Viaa	combinatie van Pabo en bachelor Pedagogische Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen	Hanzehogeschool Groningen NHL Stenden Hogeschool	combinatie van Pabo en bachelor Pedagogische Wetenschappen
Universiteit Leiden	Hogeschool Leiden	combinatie van Pabo en bachelor Pedagogische Wetenschappen
Universiteit Utrecht	Hogeschool Utrecht	combinatie van Pabo en bachelor Onderwijswetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen	Hogeschool Arnhem en Nijmegen	combinatie van Pabo en bachelor Pedagogische Wetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen	n.v.t.	Pedagogische Wetenschappen van Primair Onderwijs

Tabel 1. Overzicht academische opleidingen die leiden tot een lesbevoegdheid

Instroom

Uit de cijfers van het UniPa-netwerk blijkt dat de instroom van studenten in de UniPa's tussen de

academische jaren 2008-2009 en 2014-2015 sterk is toegenomen; van 53 studenten in 2008-2009, naar 404 op het hoogtepunt in 2015-2016. Vanaf 2016-2017 is een lichte daling te zien, naar 357 studenten in 2017-2018. In 2019-2020 kenden de universitaire pabo's en PWPO samen een instroom van in totaal 424 studenten.

Het belang van universitaire lerarenopleidingen voor het primair onderwijs

De aanleiding voor het ontstaan van de (deels) universitaire routes tot leraar basisonderwijs ligt in een groeiende vraag vanuit het primair onderwijs naar meer academisch geschoolde leraren. Deze vraag is er omdat academische leraren een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het onderwijs, onder meer door hun analytisch vermogen en de verbinding die zij kunnen maken tussen wetenschappelijk onderzoek en de onderwijspraktijk.

Zowel Baan (2020) als Uiterwijk-Luijk (2017) constateren dat academische leraren in de praktijk worden gewaardeerd door schooldirecteuren en bestuurders omdat ze snel en verantwoord analyses kunnen maken van problemen in de school en deze kunnen communiceren met schoolleiders en onderzoekers. Dit wordt bevestigd in het recent gepubliceerde katern *De academische Leraar* (Platform Samen opleiden & Professionaliseren, 2020). Bestuurders, schoolleiders en personeelsfunctionarissen geven aan dat zij academische leraren onder andere aannemen omdat hun scholen en besturen het belangrijk vinden dat onderwijsinnovaties gefundeerd zijn. Zij zien in de praktijk dat academische leraren een belangrijke bijdrage leveren aan zowel schoolontwikkeling als aan een onderzoekende cultuur. Academische leraren hebben geleerd om op academisch niveau te denken en om relevante literatuur te vinden en deze op waarde te schatten. Ook worden de bij leraren aanwezige onderzoeksvaardigheden gewaardeerd, en dat zij ze zelf (praktijk)onderzoek kunnen uitvoeren. Academische leraren voeren op de ondervraagde scholen dan ook relatief vaak taken uit in het kader van onderzoek, beleids- en onderwijsontwikkeling op school- en bestuursniveau en soms ook in de regio.

Met hun verworven vaardigheden kunnen academische leerkrachten bijdragen aan de diversiteit van een schoolteam. Zij hebben een sterk ontwikkeld analytisch vermogen, weten hoe wetenschappelijke onderzoek wordt gedaan en hoe dat geïnterpreteerd moet worden. Dat helpt bij het maken van onderscheid tussen feit en mening, oordeel en vooroordeel, argumenten en drogredenen, betrouwbare en onbetrouwbare bronnen. Tijdens hun opleiding hebben academische leraren geleerd denkfouten in te zien en eigen ideeën te ontwikkelen (Baan, Gaikhorst & Volman, 2020). Door een brede wetenschappelijke basis zijn academische leerkrachten in staat met een andere blik naar mogelijkheden voor onderwijsinnovatie, problematiek in de school en individuele behoefte van leerlingen te kijken.

Waarom een universitair actieplan?

Er zijn vier redenen dat universiteiten nu met een gezamenlijk actieplan komen.

1. Oplopend lerarentekort

Er is een groot tekort aan leraren in het primair onderwijs en de verwachting is dat deze tekorten alleen nog maar groter zullen worden. De ramingen voor het primair onderwijs laten zien dat het lerarentekort de komende jaren bij ongewijzigd beleid sterk zal oplopen: van een tekort van bijna 2000 fte in 2024, naar een tekort van ruim 8000 fte in 2029 (Onderwijs in Cijfers). Er zijn substantiële verschillen per regio, waarbij de problemen zich concentreren in de grote steden en de Randstad.

2. Behoefte aan innovatiekracht

Van het onderwijs wordt verwacht dat het meegaat met de snelle ontwikkelingen van technologie en wetenschap, de toenemende beschikbaarheid van informatie, en de groeiende diversiteit van de bevolking. Dat vraagt van het onderwijs innovatiekracht. Terwijl in een bacheloropleiding aan een hogeschool over het algemeen de nadruk zal liggen op de ontwikkeling van expertise die nodig is voor het uitoefenen van een beroep, staan in de universitaire bacheloropleidingen ook theoretische verdieping en de ontwikkeling van analytische en onderzoeksmatige vaardigheden centraal. In diverse basisschoolteams zijn docenten met beide typen vooropleiding aanwezig. De competenties die universitair opgeleide leraren meebrengen in de teams op scholen zijn met name een potentieel belangrijke aanvulling op het moment dat van het onderwijs meer innovatie wordt verwacht. Leerkrachten met een additionele expertise (een BA in een andere discipline) en

opgeleid zijn om na te denken over innovaties vanuit een maatschappelijke en wetenschappelijke visie zouden een belangrijke, verdere verrijking voor het PO betekenen.

3. Meer universitaire routes nodig om in behoefte te voorzien

De universiteiten hebben de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet om het aantal leraren met een universitaire opleiding in het basisonderwijs te vergroten. Op dit moment zijn er twee universitaire routes tot leraar basisonderwijs: de universitaire pabo en de universitaire bachelor PWPO. Deze routes zijn gericht op studenten die vanuit het vwo doorstromen en bij hun studiekeuze al weten dat ze willen worden opgeleid tot leraar in het basisonderwijs. Deze opleidingen zijn voor hen een aantrekkelijke optie, ook omdat het deze groep naast een lesbevoegdheid een universitair bachelordiploma biedt.

Universitaire bachelors die na afronding van hun bachelor of master alsnog een lesbevoegdheid willen halen, kunnen dat doen via de deeltijd- of verkorte pabo. Deze route op bachelorniveau, die momenteel alleen wordt aangeboden door hogescholen, bedient deze doelgroepen onvoldoende. Om deze specifieke doelgroepen beter te bereiken en op maat te kunnen bedienen, zijn meer routes naar het academische docentschap wenselijk.

Peilingen onder bachelor studenten van verschillende disciplines binnen de sociale wetenschappen op verschillende universiteiten laten zien dat er grote belangstelling bestaat voor het behalen van een onderwijsbevoegdheid primair onderwijs na de wetenschappelijke bachelor middels een wetenschappelijke master.

4. Universiteit als kennisinstituut weinig zichtbaar in het primair onderwijs

Veel scholen in het primair onderwijs ervaren de afstand tot universiteiten als groot en hebben weinig direct contact met docenten of onderzoekers van universiteiten. De samenwerking tussen de universitaire lerarenopleidingen voor het PO en de scholen is nog niet sterk ontwikkeld. Een betere verbinding tussen universiteiten en het primair onderwijs kan de samenwerking tussen het primair onderwijs en (onderwijs)onderzoek op universiteiten versterken. Dat is een belangrijke voorwaarde voor het zo veel mogelijk *evidence-informed* versterken van de innovatiekracht in het primair onderwijs. Dit sluit aan bij het advies 'Slimme Verbindingen' dat de VSNU, VH, MBO Raad, VO-raad en PO-Raad samen met NRO in november 2019 aan de ministers van Onderwijs hebben gepresenteerd¹. Dit advies gaat over het versterken van de kennisinfrastructuur: het leggen van optimale verbindingen tussen onderwijs en onderzoek.

Ook anderszins is het belangrijk om de samenwerking tussen de universiteiten en het primair onderwijs te versterken. De pilots met werkplaatsen onderwijsonderzoek, de ervaringen in het opzetten van de opleidingsschool rond PWPO, en met projecten die in partnerschap tussen onderwijsonderzoekers en praktijk met subsidie van het NRO worden uitgevoerd, laten zien dat die intensievere samenwerking kansen biedt. De dialoog tussen basisscholen en universitaire lerarenopleidingen en onderzoeksgroepen, kan leiden tot een betere verbinding tussen theorievormend onderzoek en praktijk. Praktijkgericht onderzoek in deze samenwerkingsverbanden kan theorie contextualiseren wat zowel belangrijk kan zijn voor de kwaliteit van dat onderzoek als voor de ontwikkeling van het onderwijs. Academische leerkrachten kunnen in deze samenwerking een verbindende rol vervullen zoals zij dat bijvoorbeeld al doen in de leerteams van werkplaatsen onderwijsonderzoek.

Samenvattend

De afgelopen tien jaar zijn belangrijke stappen gezet in het ontwikkelen van academische opleidingsroutes voor het primair onderwijs. Inmiddels zijn er vele academische leerkrachten werkzaam in het primair onderwijs. Daarnaast is er sinds enkele jaren een actieve beroepsvereniging (BAB) die een belangrijke rol speelt in het versterken van de aandacht en de positie van academische leerkrachten. Vanuit de grote steden en de PO-Raad is de roep om meer academisch opgeleide leraren groot: bij voorkeur ziet de PO-Raad op elk schoolbestuur twee academische leraren. Dat komt neer op een totaal van 14.000 academische leraren. Het streven voor de komende tien jaar is daarom om 10.000 academische leraren op te leiden.

Samenwerking van belang

In dit actieplan worden de ambities van universiteiten voor het primair onderwijs beschreven. Deze

¹ Zie <https://www.nro.nl/sectorraden-presenteren-advies-slimme-verbindingen-aan-ministers-van-onderwijs/>

ambities worden uitgewerkt en uitgevoerd door de universitaire opleiders voor het primair onderwijs, verenigd in de ICL PO-Kamer.

De universiteiten en de PO-Kamer willen deze ambities graag in samenwerking met andere relevante partijen en belanghebbenden realiseren. Dit zijn in ieder geval:

- Netwerk UniPa, waarin ook de hbo-partners van de universitaire pabo's zijn vertegenwoordigd;
- Beroepsvereniging Academici Basisonderwijs (BAB);
- PO-raad;
- Vereniging Hogescholen;
- Ministerie van OCW;
- Algemene Vereniging Schoolleiders;
- Platform Samen Opleiden en Professionaliseren Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs (LECSO);
- Netwerk Praktijkonderwijs;
- Gemeentes in universiteitssteden en de bredere regio.

Twee nieuwe academische routes naar het leraarschap

Het doel van dit actieplan is om als universiteiten een grotere bijdrage te leveren aan het primair onderwijs. Universiteiten willen dat doen door als partners in het primair onderwijs meer academische leerkrachten op te leiden voor het basisonderwijs. Daarnaast blijven de universiteiten zich inzetten voor onder andere een sterke verbinding tussen onderwijs en onderzoek en de nascholing van leraren.

De doelgroep voor de nieuwe opleidingen zijn kandidaten met een universitaire vooropleiding die vanuit een andere sector of opleiding over willen stappen naar het primair onderwijs. De universiteiten willen hun een passend, flexibel en uitdagend traject aanbieden.

De universitaire opleiders voor het primair onderwijs hebben de ambitie twee nieuwe routes naar een bevoegdheid PO te creëren: een academische zij-instroomroute en een tweejarige Educatieve Master voor het primair onderwijs.

Route 1: academische zij-instroomroute

Het aantal zij-instromers dat via een Zij-instroom in Beroep-traject of deeltijdvariant van de pabo hun bevoegdheid voor het primair onderwijs wil behalen is de afgelopen jaren flink gegroeid. Uit cijfers van het Landelijk Overleg Lerarenopleiding Basisonderwijs (LOBO) blijkt dat er in 2019 ruim duizend zij-instromers in opleiding waren, het jaar daarvoor waren dat er ongeveer 450.

Onderzoek van de Onderwijsinspectie (2019) laat zien dat ongeveer een kwart van de deeltijdstudenten aan de pabo een universitaire vooropleiding heeft.

Uit een recente evaluatie van de zij-instroomroute in Amsterdam (Oberon, 2020) blijkt dat er grote behoefte is aan opleidingsaanbod dat beter is afgestemd op de behoeften, achtergrond en eerder verworven competenties (evc's) van kandidaten met een academische achtergrond. Ook onafhankelijk aanjager Merel van Vroonhoven pleit in haar advies 'Samen sterk voor elk kind' voor een betere waardering van en aansluiting bij de eerder verworven competenties van zij-instromers.

De universiteiten willen graag samen met de hogescholen, waarmee in de universitaire pabo's al samengewerkt wordt, routes met academische verdieping ontwikkelen voor de bestaande zij-instroom- dan wel deeltijdopleidingen van de pabo's. Hiermee wordt bijgedragen aan het aantrekken en behouden van academische zij-instromers voor het PO. Deze academische tracks kunnen ondergebracht worden binnen de bestaande opleidingen van de betreffende hogescholen waardoor het aanbod diverser wordt en de instroom naar verwachting toeneemt.

De Universiteit van Amsterdam (UvA), de Vrije Universiteit (VU) en Universiteit Leiden (UL) willen deze route gezamenlijk ontwikkelen, samen met hun hbo-partners. De Universiteit Utrecht werkt met de hogescholen in de regio samen in de 'Utrecht Leert Opleidersalliantie' aan het ontwikkelen van deze route. Naar verwachting kunnen pilots voor beide routes in september 2021 starten.

Route 2: tweejarige Educatieve Master Primair Onderwijs

Parallel aan de zij-instroomroute willen de universitaire opleiders graag in afstemming met elkaar een tweejarige Educatieve Master Primair Onderwijs ontwikkelen (naar analogie van de Educatieve Master voor het VO). In deze opleiding behalen kandidaten een master in de Sociale Wetenschappen en een lesbevoegdheid PO, afgegeven door de universiteiten behelst.

De Educatieve Master PO is een tweejarig (120 EC) programma waarin onderwijspraktijk, onderwijsonderzoek en inhoudelijke verdieping worden geïntegreerd en waarin zo veel mogelijk wordt ingespeeld op de persoonlijke interesses en competenties van studenten. Het programma wordt afgesloten met een educatief masterproject (scriptie), met een focus op het toepassen van wetenschappelijke inzichten in de onderwijspraktijk. Studenten die de Educatieve Master PO hebben afgerond zijn leraar-onderzoeker én wetenschappelijk onderlegd onderwijspedagoog of onderwijswetenschapper. Zij kunnen *evidence-informed* didactiek toepassen, leerling- en schoolresultaten verantwoord analyseren, ze weten de resultaten van onderzoek zelfstandig te vertalen naar de onderwijspraktijk en hebben zich verdiept in een selectie van actuele pedagogische en onderwijskundige vraagstukken relevant voor de praktijk van het primair onderwijs.

Met deze master richten de universiteiten zich in eerste instantie op de volgende twee doelgroepen. Allereerst op de groep afgestudeerde WO-bachelors (pedagogische wetenschappen, onderwijswetenschappen, psychologie, sociale wetenschappen en daarbuiten) die graag voor de klas willen staan en een masteropleiding willen volgen. Voor deze groep bestaat tot nu toe geen passende masteropleiding die ook tot een onderwijsbevoegdheid PO leidt. Een eerste behoefteanalyse bij een aantal bacheloropleidingen in de sociale wetenschappen laat zien dat voor deze route onder studenten zeer veel interesse is. Een tweede doelgroep zijn academici die op een later moment in hun carrière voor een baan als docent in het primair onderwijs kiezen en hun lesbevoegdheid op masterniveau willen behalen.

De masterroute wordt door de betrokken universiteiten in hun regio zelf vormgegeven, en verschilt daardoor per regio. In de ICL PO-Kamer vindt intensieve uitwisseling en afstemming plaats en wordt actief samenwerking gezocht. De UvA, VU en UL werken aan het opzetten van een geïntegreerd tweejarig masterprogramma (joint program). De Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) werkt samen met het NIVOZ aan een geïntegreerd tweejarig masterprogramma. De UU werkt samen met de HU en de Marnixacademie aan een academische route naar het leraarschap die op masterniveau kan worden doorlopen. Voor de uitwerking en invulling van de masterroutes wordt regionaal de samenwerking met hogescholen georganiseerd. De verwachting is dat de eerste studenten in september 2022 met de tweejarige educatieve master PO kunnen starten.

Betere inzet van academische leerkrachten in de schoolpraktijk

Met bovenstaande routes verwachten universiteiten tot een groei van het aantal academische leraren te komen en daarmee beter aan de behoefte van scholen te voldoen. Tegelijkertijd is er ook actie nodig om inzet van academische leerkrachten in de school, zowel de huidige leraren als toekomstige, te verbeteren. Dit is voor de universiteiten een belangrijke randvoorwaarde.

Onderzoek van adviesbureau Berenschot (2018) in opdracht van het ministerie van OCW, laat zien dat een deel van de alumni van de universitaire pabo's na afronding van hun opleiding niet kiezen voor een (fulltime) baan in het primair onderwijs. Wanneer zij daar wel voor kiezen, verlaten zij het primair onderwijs relatief snel. Deze academische geschoolde leraren geven aan dat minder werkdruk, meer salaris, een verbreding van de werkzaamheden en meer doorgroeimogelijkheden voor hen belangrijke factoren zijn om als docent werkzaam te blijven in het onderwijs.

Werkdruk en salaris zijn factoren die niet uniek zijn voor deze groep (potentiële) leraren. Het gebrek aan ruimte voor professionele ontwikkeling en verbreding van werkzaamheden lijkt bij deze groep echter in het bijzonder een factor die ertoe kan leiden dat ze het onderwijs verlaten. Uit het onderzoek blijkt ook dat 61% van de academische leerkrachten geen andere rol vervult dan hun collega's, terwijl van deze groep 79% dat wel graag zou willen. Deze cijfers laten zien dat er nog veel moet gebeuren voor een goede positionering van de academische leerkracht. Wellicht heeft dit ook te maken met het feit dat de universitaire pabo's nog relatief kort bestaan en veel van de

alumni nog beginnend leerkracht zijn. Steeds meer ontstaat het initiatief vanuit de universitaire pabo's om de middels stages betrokken scholen actief mee te nemen in de ontwikkeling van een stimulerend klimaat voor academische leerkrachten.

Om de positie van academische leerkrachten in het basisonderwijs te versterken, werkt de VSNU op dit moment samen met onder andere de Beroepsvereniging Academici Basisonderwijs (BAB) en de PO-raad, onder andere in de uitvoering van het Actieplan Academici PO waar de BAB kartrekker van is. Met dat actieplan wordt beoogd om tot een betere academische leerkrachten te komen. Er is echter meer actie nodig. Daarvoor zullen de betrokken universiteiten zich de komende jaren inspannen, zowel in samenwerking met relevante partijen als de hogescholen, PO-Raad en de BAB, maar ook in landelijke dossiers zoals de herziening van het bevoegdheidsstelsel en de aanpak van het lerarentekort.

Bronnen

Baan, J. (2020). *The contribution of academic teachers to inquiry-based working in primary schools* (Proefschrift). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Baan, J., Gaikhorst, L., & Volman, M. L. (2020). The involvement of academically educated Dutch teachers in inquiry-based working. *Professional development in Education*, 46(1), 21-34.

Berenschot (2018). *Loopbaanpaden in het primair onderwijs*. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs (2019). *Maatwerk voor aankomende leraren. Een onderzoek naar maatwerk in deeltijd bij de lerarenopleidingen*. Utrecht.

Oberon (2020). *Hoe werkt de keten? Onderzoek naar de Amsterdamse keten zij-instroom in het beroep*. Utrecht.

Onderwijs in Cijfers. *Prognoses Arbeidsmarkt po*. Te raadplegen via:
<https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/po/personeel-po/prognoses-arbeidsmarkt-po>.

Platform Samen Opleiden & Professionaliseren (2020). *De academische leraar*. Utrecht.

Truijens, Aleid (2020). De Volkskrant 15-02-2020.

Uiterwijk-Luik, L.(2017). *Inquiry-based leading and learning in primary education. Inquiry-based working by school boards, school leaders and teachers and students' inquiry habit of mind* (Proefschrift). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Van Vroonhoven, Merel (2020). *Samen sterk voor elk kind*. Den Haag.